

Tale ved åbningen 9. sept. 1993 af Det kongelige Biblioteks udstilling i anledning af Rued Langgaards 100 års dag:

Rued Langgaards lange kamp - mod de forkerte ...

af komponist Per Nørgård

Det er måske med en vis undren denne udstillings indbudte gæster, læste at det var *mig*, der skulle holde åbningstalen: Hvad havde ellers været naturligere end at Bendt Viinholdt Nielsen havde stået for denne - egentlig ikke så lidt *symbolske* - begivenhed?? - Bendt - som jo overhovedet har muliggjort, at vi i dag kan forholde os med et minimum af forudsætninger til dette forbløffende menneske - Rued Langgaard - og hans ikke mindre forbløffende livsværk? Når jeg kalder denne udstilling en "symbolsk begivenhed" mener jeg hermed, at den markerer, sammen med P2's gennemarbejdede hyldest til den hundredeårige, at Langgaard - omsider - har fået dén officielle status som totalt var forment ham i levende live - hvor han, som det træffende er blevet sagt, nærmest var den "smukke svane der blev til den grimme ælling". Med de sidste årtiers begivenheder in mente, ikke mindst den igangværende samlede indspilning af Langgaards orkestermusik, er han da - om ikke blevet til "svane" igen - men måske til en - for skandinavisk, ja nordeuropæisk, musik, - eksotisk og foruroligende *kæmpeælling* à la Jorns berømte overmaling (eller måske vor Paradislatterfugl?)

Bendt har imidlertid ønsket at jeg talte, og det sagde jeg så straks „ja“ til, for jeg synes vi skylder Bendt så meget at det er fuldt forståeligt at han godt vil holde mund om Langgaard, for en gangs skyld - og høre andre komme med nogle bud! At jeg netop er blevet udvalgt til jobbet er næppe svært at forklare, eftersom jeg, som Bendt skriver, kom til at trykke på ihvertfald *en* af de knapper, der førte til hans værkers genopvækkelse fra dén, generelle dvale, de har ligget i siden tyverne - (trods den behjertede indsats som yderst få, vel fremmest Launy Grøndahl, ydede i hans levetid). Og jeg griber da

lejligheden til, som en "ikke-indviet", en "ikke-forsker", i grunden som en almindelig, nysgerrig musikelsker, at udtrykke, dels hvad det hidtil fremdragne om Langgaard har sagt *mig*, og dels en varm tak til Bendt for hans uvurderlige indsats. Hvad i de senere år såvel Jørgen I. Jensen som Bendt har almengjort om forholdene i dansk kulturliv omkring århundredeskiftet er som at få føjet den 3. dimension til det, ellers temmelig flade, billede vi havde af de hjemlige forhold - (der dog i så høj grad peger henimod dagens tilstande.) Ikke tilfældigt bruger jeg metaforen "3. dimension", for rum-synet beror jo på differencen, refractionen mellem de 2 øjnes lys-indtryk. Og netop ved Langgaards voldsomme differens i ét og alt fra Carl Nielsen - (undtaget måske i *radikalitet*) - Nielsen som var genstanden for 1890'ernes "soldyrkelse", som Jørgen I. Jensen har påvist - netop i *samsynet* af disse to personligheder får vi muligheden for et rum-syn, et i hvert fald rummeligere syn af hvad der egentlig gik i svang i det sen-gadeske musikliv.

At Langgaard var "ekstrem" er jo en kendt sag - der blev cementeret ved den første grundigere omtale i nyere tid, nemlig da Bo Wallner i sin *Vår tids Musik i Norden* - fra 1968 - kaldte ham den "ekstatiske outsider" - og også Carl Nielsen stod jo for noget radikalt, i pagt med "nytiden" i (datidens) Danmark - analogt med Fynboerne i maleriet, - men begge to stod jo lige lang fra midten af det "normale borgerskab" - som dog udgjorde det typiske koncertpublikum - og diamentralt modsat hverandre var de: hyrdedrengen fra Nørrelyndelse overfor det københavnske enebarn Rued Immanuel - Messias - fra den teosofisk fanatiske og mere end blot "gammelmodige" atmosfære i Niels Juelsgade! Man kan vel dårligt forestille sig noget fjernere fra Nielsens naturel end teosofien (og i breve fra 20'erne omtaler han den med tydelig modvilje) - med dens okkulte symboler, reinkarnationstro og spekulative religionssyntese. I Langgaards produktion indgår jo også et værk komponeret som hyldest til teosofiens dengang - før 1. verdenskrig - nys-udsprungne blomst, selve Jesus nr. 2, den højtbegavede inderdreng *Krishnamurti*, der fik sit eget tidsskrift *The Star in the East*. Der er imidlertid en - også i denne forbindelse - tankevækkende fortsættelse på historien: Påstanden om at Jesus var genkommet var på den ene side naturligvis stærkt egnet til at vække de alt-for-gerne-troendes entusiasme, men også, på den anden side, de mere selvstændigt tænkende teosoffers *oprør*: I hvertfald blev den tyske generalsekretær for teosofferne, Rudolf Steiner, så opbragt at han udtrådte

af bevægelsen og dannede sin egen, som snart fik store dele af de tyske og øvrige europæiske teosoffer med sig: ("Antroposofien").

Endnu mere opsigtsvækkende forekommer det imidlertid, at denne, af Annie Besant postulerede, "genkomne Jesus" *frasvor sig sin værdighed* - og opløste hele baduljen, "the Star in the East", i en tale holdt foran 100.000 bogstavelig talt himmelfaldne medlemmer i slutningen af 20'erne! Krishnamurti fortsatte derpå på egen hånd med en yderst selvstændig filosofisk virksomhed (der bl.a. fik en af nutidens førende atomfysikere, David Bohm, til at tilslutte sig hans livssyn).

Jeg har gået lidt i dybden af dette bestemte aspekt i Langgaards liv, fordi jeg i Langgaard på en måde oplever en tragisk *modpol* til Krishnamurti og dennes modige fraskrivelse af det "kald", som Annie Besant og de andre leder-teosoffer, som en slags reserveforældre, havde ophøjet ham til, da han endnu var en lille fattig inderdreng. Rued Langgaard fastholdt - iflg. Viinholdt Niensens biografi - derimod faderens verdenssyn hele sit liv, trods enkelte tilføjelser og visse kritikpunkter. Dermed - og ikke med "Nielsen-ånden" i Danmark - blev, såvidt jeg vurderer det, Langgaards skæbne beseglet: Tænk, hvis han i stedet for under af de produktivt meget spændende år mellem 1920 og -25, havde (helt eller delvist) *fraskrevet* sig hele det pulterkammer af okkultisme, Messiasastro og udvalgheds-syndrom som forældrene havde læsset på det stakkels barn. ("Ulykkelighed i barnevognen" som han selv husker fra 1 års alderen (!), da han hører Marmorkirkens klokker som en slags gralsklokker).

Men oprøret udeblev.

Langgaard var jo netop, synes jeg, stærkest i det konfliktprægede - hvilket fx. kom den såkaldte "absurde fase" tilsidst til gode, fx. i den forbløffende, kun 6 minutter lange, "Ixion-symfoni!": Ligesom William Blake påstod om Milton (at da han digtede om *Satan*, den faldne lysengel, besjælede geniet hans arbejde), holdt Langgaard kun *på overfladen* med det "dydige" Jesus-billede!

Det ville have krævet det overordentlige af Langgaard at følge sit kompositoriske instinkt m.h.t. et oprør mod hans usandsynligt dominerende forældrepar! Men *tænk*, om han havde vovet ...

Den byrde han havde fået pålagt sig nærmest fra fødslen var grænsende til det forbryderiske. At han så alligevel kunne udfolde - i faser - en

Per Nørgård i samtale med førstebibliotekar Eva Brit Fanger ved åbningen af *Rued Langgaard 100 år*.

originalitet som ikke blot var af den groteske art, (à la korværket "Carl Nielsen vor store komponist") må man naturligvis beundre. Og dér er det vore efterkommeres sag - i fortsættelse af Viinholdt Nielsens uvurderlige spadestik - at påpege det ægte originale i hans produktion, at fremme dette ved opførelser og udgivelser, kort sagt skille klinten fra hveden. I hvert fald har det oprørt mig, når man har gjort ham uret, så at sige "spyttet i suppen", når anerkendelse af og til har ramt et af hans værker, med underkendelse af den storhed han faktisk deri har udvist. Fx. er det blevet normalt "i inderkredse" at desavouere den verdensberømte Ligetis oprindelige forbløffelse (som jeg var øjenvidne til), overfor "Sfærernes musik" - med Janteagtige henvisninger til, at allerede Strauss da anvendte Strygerclusters i sin "Alpe-symfoni." Herre Jemini. Hvilken dumhed: De to værker har verdener til forskel! Hør selv:

Historien - som jo er gengivet, fragmentarisk, i biografien - foregik i Stockholm, hvortil jeg havde medbragt (bl.a.) "Sfærernes Musik", trykt af Wilh. Hansen, men endnu aldrig opført i Skandinavien, til et Rikskonsertkomitémøde for anbefalinger af skandinaviske orkesterværker: György

Ligeti bladede i partituret, først rutinemæssigt, derpå stadig mere intenst, vendte så tilbage til begyndelsen, læste nu langsommere - og langsommere (det ved jeg, for jeg fulgte ham, lige så intenst, ud af øjenkrogene) - bankede så på et sodavandsglas og forkyndte - efter et hastigt kig på komponistnavnet: "Mine herrer, jeg vidste ikke at jeg var Langgaard-epigon!" Dette ville han naturligvis aldrig havde sagt overfor noget sted i "Alpe-symfonien"! Hvad Ligeti hentydede til, var den revolutionerende statiske klang "Stasis" i sit berømte "Atmosphères" fra 1960'erne, med de lange kæder af tætte klange i næsten umærkelig bevægelse. Dette stiltræk var Langgaard - så vidt jeg ved - den første i Europa, der realiserede, nemlig i starten på "Sfærernes Musik"! Klangene er langt fra en Nielsen'sk pastorale-à-la-"espansiva" og heller ikke blot imitation af et teknisk Strauss-greb (strygercluster). Det er simpelthen *visionært* - og ægte "præ-Ligetisk" - som mesteren altså også selv bekendte ...

Tænk, hvis lille Rued en dag havde væltet de (mentale) tykke mure som forældrene havde rejst omkring det unge geni! Tænk, om han som en Siddhartha Gautama eller en Krishnamurti havde haft viljen til at *gøre oprør* og følge sin luciferiske inspiration: - forladt fædrenes slot (som nu i stedet blev til en pittoresk ruin), og dermed sin egen kunstneriske spændetrøje! Tænk hvis...

Udstillingen her viser dokumenter i billeder, noder og tekster om en skæbne, der både er enestående og på en måde almen: Alle kæmper vi jo med "overjeg'ets" pålæg, fra forældre og tradition, og ingen skal kaste sten mod én, der som Langgaard blev overmandet i en ulige kamp - hvor han altså desværre fejlbestemte fjenden: Denne hed nemlig ikke Nielsen - men fandtes i Niels Juelsgade.